

НОВИ ВРЕМЕНА

След 9.IX.1944г настъпват промени не само в политическия и стопанския живот в Исперих но и в областта на културата. На първо място тези промени се изразяват в силна политизация на читалищната дейност. За пръв път в официален читалищен протокол става въпрос за политически партии на 20.IX.44г, за пръв път в половинвековната история на читалището ръководството му се сменя по нареждане "отгоре". Документът е толкова забележителен, че го привеждам изцяло:

"Протокол №6 от 20.IX.1944г

Въз основа на нарежданията на комитета на Отечествения фронт при общинското управление, при Исперихското читалище "Съзнание" се формира временен комитет на всички фракции съставляващи Отечествения фронт, а именно: от Работническата партия-Васил Георгиев, Янаки Николов, Борис Г. Желев, Атанас Търтинджиев; от БЗНС-Гавраил Йорданов и Пейчо Дачев; от Социалдемократическата партия-Войчо Георгиев и неутралка-Анка Костова. Комитета в заседанието си единодушно се конструира както следва:

Председател-В.Георгиев

Подпредседател-

Секретар-касиер-Янаки Николов

Библиотекар-Анка Костова

членове-Борис Г. Желев, Атанас Търтинджиев и Пейчо Дачев

Настоящият протокол с оригинал заверен от Околийския Оф се извършва надлежно".

На пръв поглед промяната изглежда много революционна, но само на пръв поглед. Всъщност в настоятелството има трима души, които много години са заемали различни длъжности в различни настоятелства-това са В.Георгиев, Янаки Николов и Гавраил Йорданов. И ако това беше един нормален избор на настоятелство едва ли "свален

ният" председател Върбан Савов/между другото-безпартиен/, щеше да се обиди толкова, та да не прекрати повече прага на читалището. Може да се предполага, че го е отблъснало именно поставянето на читалището в зависимост от конюнктурни политически сили и нарушаването на читалищните принципи за демократичен и таен избор на ръководство. Така или иначе, за този многозаслужил деятел на исперихската култура не се споменава в читалищни документи чак до 1957г, когато му се издава удостоверение, че действително е почетен председател на читалището и дългогодишен член на настоятелствата му. След злополучният 20 септември между него и бившите му колеги по читалищна дейност сякаш се прекъсват всички връзки до такава степен, че дори някои от тях не го споменават в разказите си за миналото на читалището, макар че от лично го познават.

До началото на 1945г няма сведения за каквато и да е дейност на читалището. Причините са може би в политическата обстановка-това е период, когато в града квартируват съветски войски отечественофронтовската власт е в период на изграждане, а същевременно много жители на Исперих са на фронта-Започнала е първата фаза на Отечествената война. С една дума-читалището остава на заден план. Но това е за кратко време. На 11.II.1945г е проведено общо годишно събрание, на което е гласуван единодушно новият типов устав, според който настоятелството се избира с явни гласуваше. Първото настоятелство избрано по този начин е с председател дългогодишният читалищен активен член-адвоката Никол Попов. В него влизат още-Васил Георгиев като секретар-касиер, 1 браил Йорданов като домакин, както и Божко Каменаров, Иванка х Петкова и др. Новото настоятелство започва нормално да изпълнява задълженията си.

Читалището "стартира" в новата обстановка от великолепно/з

времето си/позиция. То разполага с театрален салон с 350 места с приковани столове, електрическо осветление, кино- и радио-апарати, 50 декара нива, три джъкяна, които дава под наем, маси, с столове и други дребни принадлежности. През недотам активната и благополучна 1945г настоятелството успява да намали читалищния дълг от 120 000 лв на 36 000 лв, което е несъмнен успех и това са похарчени значителни средства за книги-закупени са 281 тома, най-голямата доставка от създаването на читалището до тогава.

В периода след 1944г читалищната дейност търпи големи промени. Набелязват се няколко тенденции-1. Намаляване, до почти пълно ликвидиране на финансовата самостоятелност и постепенно поставяне в пълна зависимост от общинския бюджет

2. увеличаване броя на щатните читалищни служители едновременно с увеличаването на работата в библиотеката и развитието на художествената дейност

3. Постепенно увеличаване значението на секретарската длъжност и намаляване значението на длъжността на председателя на читалището. Особено се засилва от момента в който секретарската длъжност става щатна, а тази на председателя остава на обществени начала.

4. Приоритет на библиотечната дейност пред другите

Периодът след Девети септември 1944г има ред особености, които позволяват да се разгледат отделните читалищни дейности поотделно.

ОРГАНИЗАЦИОННО-СТОПАНСКА ДЕЙНОСТ

В първите години на Отечествено-фронтовската власт в организационен план пред читалището се поставя задачата да отчете колкото се може по-вече членове. Газбира се в никакъв доку-

мент това не е дадено като директива, но ясно личи от цифровите отчети на читалището за 1945-50г. Например през 1945г според отчета, читалището е имало 306 члена + 4 почетни, като през годината са били приети 203 души. Числото е доста невероятно, като се погледнат предходната и следващата година, където общия брой на членовете е съответно 145 и 156. Тук трябва да се отбележи, че и текучеството през този период е огромно - например само през 1948г напускат 23 души, но бавно членската маса нараства, за да достигне през 1950г 219 души, от които 34 жени. Изглежда по-късно на практиката да се набират хората, които се може по-вече читалищни членове / предимно с цел добър отчет / се слага край и в последвалите години се дава една реална за времето си цифра - през 1958-274 редовни членове + 22 неплатили членски внос; през 1964г - вече 848; 1966-800;

Нараства и броят на щатните читалищни служители - от двама през 1945г на 23 през 1979г

В читалищния живот навлизат майски, деветосептемврийски и проч. съревнования, които поне през първите 5-6 години не допринасят за кой-знае каква ефективна дейност, но пък благодарение на тях се правят кампании за набране на читалищни членове, които след това пак тъй бързо напускат. Това е стара читалищна "болезнест", която пречи на новите изисквания за "масовост" и която отчасти съществува и до днес. До 1944г читалищните дела са движени от шепа активисти. След тази дата се поставя задача читалището да стане всенародно дело, което само по себе си е отлична, но се проявява в твърде уродлив вид - задължително участие в читалищни мероприятия, което не води до нищо добро. Именно това е и една от причините за голямото текучество на членската маса, а и за приливите и отливите в броя на членовете в рамките на една година.

В първите години след девети септември стопанската дейност

на читалището протича както в предишните години, като бюджетът се формира от приходи от читалищните земи, киното, членски внос и др. и помощи отпуснати от общината, като последните не са решаващи. Бюджетите през тези първи години са почти астрономични от 673 120 лв през 1945 г до 3 602 000 лв през 1950 г. Громното увеличение се дължи не само на следвоенната инфлация, но и на увеличаване сумите, които новата власт отпуска за културни нужди.

През 1947 г читалище "Съзнание" става член на читалищната кооперация. През същата година отпуска сумата 80 000 лв за постройка на обществен клозет-нещо, което до този момент липсва в града. Още от 1948 г читалището започва да губи собствените си източници на приходи-първата стъпка е направена с обявяването му за колективен член на ТКЗС като нивата получена по ТЗС от преди девети е включена в общите земи на ТКЗС, с което е загубен приходът от наема за нея. От 1950 г се засилва политизацията на читалищната дейност и намесата на най-различни организации в нея. Започва се със създаването на съвместен колектив с ДСНМ по нареждане на Окръжния читалищен съюз. Постепенно общинската управа започва да гледа на читалищната собственост като на своя собствена. Стига се до комичната ситуация през 1950 да има закупени столове за обзавеждане на салона на втория етаж, но да не може да се обзаведе, защото е зает и превърнат в радиоуредба без разрешение на читалището. Според протокол от 15.11.1951 г някакъв младеж-русенец просто изхвърлил от там инструментите на духовата музика и монтирал радиоуредбата. Второто помещение на етаж се използва за юношеско общежитие и така столовете си стоят на склад, а в отчетния доклад философско примирение се отбелязва "...имамно, че салоните не са останали никога свободни за да бъдат обзаведени..."

На същото годишно отчетно събрание се стига почти до скандал по повод ползуването на читалищния салон. Конфликтът е между дългогодишния кинооператор Тодор Григоров и местният председател на околийския комитет на ДСМ Атанас Иванов, които явно са на различни мнения по въпроса кой командва читалището. Случаят е следният: Атанас Иванов иска да се предостави на младежите салона за забава, но без да е питал когото и да било от настоятелството. Тодор Григоров, който като кинооператор отговаря за читалищното имущество, не допуска младежите да проведат мероприятията си. За тази принципност на отчетното събрание той е обвинен в частно-собственически чувства. Разправията е голяма, но завършва с едно почти соломоновско решение - Атанас Иванов е избран за член на новото настоятелство. На същото това събрание се повдига от почетния читалищен член Петър Георгиев въпроса за неугледния вид и лошото състояние на читалнята и библиотеката. Действително шкафовете с книги са поставени на място, определено в плана на сградата за тоалетна, а помещението е толкова мизерно, че деятел на Читалищния съюз от София иска да го фотографира за вестник. Ч. Георгиев предлага да се изнесе всестранната кооперация от заеманите помещения и там да се настани библиотеката и читалнята. За съжаление и през 1951г тези помещения остават заети - отначало от всестранната кооперация, а после от ДСК. Никой не се интересува от факта, че гореспоменатите организации са само наематели на читалищната собственост и са длъжни да я освободят. Проявява се една особена тенденция в обществения живот на града: от една страна читалището развива все по-активна дейност, многократно по-голяма от предишни години, от друга - отношението на другите организации и на властта към него е като към организация без полза и авторитет. Посяга се на читалищно имущество, заема се читалищна собственост от различни ведомства

-тенденция, която за съжаление се забелязва до наши дни.

И през 1951 г нещата не се променят кой-знае колко. Настанената на втория етаж на сградата радиоуредба продължава да надува периодично главите на читалищното настоятелство и на ръководството на Околийския читалищен съюз, тъй като от техните канцеларии я дели само една стена. Това разбира се много им пречи, но не е най-лошото. Най-лошото става на 11. 11 1952 г, когато читалището получава писмо с което му се заявява, че киното вече е държавно. Одържавява се салонът, стоеен тухла по тухла от Исперихци/по късно се връща на читалището/и при това положен е читалището трябва да плаща наем за собствения си салон от 4000 лв, който е непосилен за него; одържавява се и цялото оборудване-и киноапарата "Филипс" купен с с помощи и безлихвен заем от гражданството и кинокабината и материалите-строени и купени с читалищни средства. Ударът е много тежък, и ако трябва да коментираме положението, то е порядъчно глупаво-наред с частните кина се одържавява и едно по същество обществено кино. Черният то не е единственото читалищно кино в България, следователно-в по-общ план-нанесен е тежък удар на читалищното движение в страната, което гуи един голям и сигурен прихлелод. Като се има предвид текуществото на членската маса и поголовното почти неплащане на членски внос става явно, че читалището е върнато на ниво 1925-1930 г когато единствените приходи се получават от пиеси, вечеринки и членски внос. Явно е също, че то не може да поддържа нарастналата си дейност само от тези приходи. Остава централно отпуснатият бюджет. Така една организация, която си могла да се самоиздържа и дори да увеличава приходите си остава да чака само на държавната хазна. Газоира се това освобождава настоятелствата от много стопански грижи, но от друга страна поставя читалищната дейност в пълна зависимост от общинското административно и пар

тилно ръководство. След 1952г е трудно да се говори за стопанска дейност на читалището, тъй-като се касае само за добро/или по-лошо/ разпределение на получените от общината средства а начините на формиране на тези средства не са отразени в достъпните за нас документи, където е посочена само общата сума. Вероятно само в паметта на жившите членове на настоятелствата/по-късно управителни съвети/ще си останат унизителните обиколки по предприятията в града при които целта е да се измолят още малко средства за да се осигури що-годе качество на културна дейност за населението. Тук му е мястото да се отбележи, че читалищните дейци от по-новото поколение не отстъпват по изобретателност и търпение на своите предшественици от трудните години на постройката на първата читалищна сграда. А затрудненията им, макар и от по-друг вид са много сериозни. Тъй-като големият салон със сцената е взет за киното, налата се да се преоборудва малкият салон на втория етаж на сградата за театрални представления и да се довършат гримьорните. Това е направено до края на 1952г. най-послед след двегодишни усилия ДСК освобождава заеманите читалищни помещения в които се обзавежда прилична читалня и библиотека. Пред председателя Петър Пашев и настоятелството с особена острота стои въпросът за опазване на читалищното имущество. Положението с реквизита и сградата е заветашително. Всички училища и организации провеждат мероприятията си в читалищни помещения и ползват читалищен реквизит. Въпреки, че всичко се взема срещу разписка, често се връща повредено, а костюмите-мръсни и неизгладени. Градският съвет и училищата ползват салона без да уведомят настоятелството, без да почистят и платят за отоплението. Има счупени портрети и столове, срязан е калъфът на пианото... настоятелството взема решения, но те не се спазват от никого. Лъвно масовото привличане на ученици, селяни и

работници/често по административен път/ с цел повишаване на културата им си има и своите лоши страни.

Зле е поддържано киното. То е неваросвано цяла година, по ет стените му се коват плакати с гвоздеи, няма осветление. Държав на Кинификация не дава пукнат лев за поддържането му, а само прибира приходите. Нещо по-вече дори завежда дело, отказвайки да плати кино-орудването, тъй-като намира за много висока оценката. Пред настоятелството стои задачата да защитят поне каквото могат от своите интереси.

Състоянието за очва да се подобрява от 1955г. Бюджетът за годината има положителен баланс-91 495,76лв приход; 67 969,69 лв разход; 23 526,07 лв излишък. В началото на 1956г за председател на читалището е избран Борис Илиев, млад и енергичен юрист. ~~Хишхоххоххоххоххоххох~~ в настоятелството влизат Стоян Инков като щатен секретар, Цветко Тодоров, Васил Байчев, Сийка Корданова и др. Финансовото състояние на читалището е доста добро-

год. бюджет. Продължава ат неприятностите с организации и предприятия, които смятат читалището за своя община и отказват да плащат наем за използването на салони и ревивит. За разлика от предишни години обаче настоятелството заема твърда позиция и продължава да я отстоява не по-малко твърдо и през следващите години. Извършена е пълна инвентаризация на читалищното имущество, за което е натоварен да отговаря щатния читалищен секретар/ по липса на длъжност "домакин"/.

С големи усилия и ходатайства пред Окръжния народен съвет и Управление Кинификация са отпуснати средства-5700лв за ремонт на големия салон, който завършва през 1957г. Започва да се заплаща и известна малка сума на читалищния секретар, който да изпълнява и домакински функции. Това има добър ефект за опазване на читалищното имущество.

След обмяната на парите през 1962г съществено се променят сумите на бюджета на читалището, като на пръв поглед те изглеждат доста малки-напр-през 1965г приходът е 12125лв и 11979лв разход. Постепенно обаче бюджетите нарастват за да достигнат през 1978г 114 252лв приход и 109 343лв разход; през 1986г сумите са съответно 388 272лв 20ст и 247 727лв 21ст и през 1990г

Лъвският пай на приходите във тези бюджети е на субсидиите. Така например през 1986г субсидиите от ОбНС са 290 000лв, от АПК-130 000лв от НАРКВОП-4000лв и др като приходите от проведени читалищни мероприятия са 31 766лв и 65ст. Тази сума не е стигнала дори да се покрият заплатите и хонорарите на читалищния персонал, които през същата година заедно с ДОО са около 100 000лв. За 1990г сумите са следните

Интересен факт за отбелязване е, че след 1962г от докладите на управителните съвети постепенно изчезват финансовите въпроси и изцяло се пренасят в докладите на ревизионните комисиии. Това е напълно естествено, като се имат предвид горните цифри. Става ясен и един на пръв поглед парадоксален факт-постройката на новата читалищна сграда, която продължава седем години-от 1966 до 1973г - не е отразена нито в отчетните доклади на общите годишни събрания, нито в бюджетите на читалището. Тя се строи от ОбНС, и едва след откриването се предоставя на читалището за ползване. Проблемите започват именно с пренасянето ѝ нея. Още в първите години се оказва, че съвсем новата още постройка се нуждае от сериозен ремонт, тъй като при строежа са допуснати доста небрежности. Новата сграда става и причина за скандал от окръжен мащаб. Наскоро след откриването и във в. "Ново Лудогорие" е поместена дописка, в която се твърди, че читалищното ръководство е похарчило 10 000лв

за банкети по ресторантите и още 1440 лв при откриването на новата сграда. Става дума от среща на настоятелството с представители на редакцията, държавен народен контрол и финансов ревизор на която се изяснява, че в действителност са похарчени не само 1440 лв но не само за откриването на читалищната сграда, а на още шест обекта в Исперих. Парите за откриването им били преведени на читалището от различните предприятия и то от своя страна платило целия масраф. Разделено на седемте обекта-заводи, детска градина, читалище и пр се получава средно по около 206 лв на обект-съвсем нормална сума. Така доброто име на исперихското читалище е възстановено, а редакцията на окръжния вестник-принудена да се извини, което обаче не пречи по късно на някои недоброжелатели да напомним въпросната случка.

През 1973г читалището получава доста големи суми за обзавеждане на новата сграда-67 300 лв от ООНС, 10 000 лв от АК и 96 9651 лв от ТКС и 4612 лв от различните предприятия. ОСИК гр. Габрград и Комитета за култура дават съответно 31664 лв и 22000 лв за устройството на музейната сбирка към читалището.

С построяването на новата читалищна сграда за съжаление не се решават всички проблеми на материалната база на културно-просветната дейност на читалището. Старата сграда, строена през 1933г е дадена на профсъюзния дом на културата, без Общинският народен съвет да се съобразява, че това е читалищна собственост, за която има и съответен документ. Общинският съвет на профсъюзите и до ден днешен не плаща никакъв наем на читалището. Част от новата читалищна сграда-една голяма зала и две помещения са отнети за ритуална зала на Градския народен съвет. На НАКОО П е предоставено друго, много голямо помещение в което е разположена кафе-сладкарница "Албена".

акар и нова, сградата е , както споменахме, плачеща за ремонт още в първите две години след нанасянето на читалището в нея ремонтира се парното отопление, звънчевата инсталация, осветлението, радиомрежата, прекарани са телефонни кабели, сменят се дори олущите. За по-добра звуко- и топлинна изолация е направена дървена обшивка на коридорите, едната репетиционна зала и помещението на дмш. По това точно време и АК намалява субсидиите си наполовина, парите не достигат за костюми, обзавеждане на помещение за реквизита и др. Постепенно обаче тези липси се попълват. ~~Идеята за читалището~~ ~~хванала~~ с хххх. ~~Още през~~ 1981г са ушити нови костюми за съставите, закупени са нови музикални инструменти, технически средства за обучението в детската музикална школа. През същата година е направен поредният ремонт на парното отопление. Всяка година се отделят значителни средства за закупуване на инвентар и за нуждите на художествената самодейност. Според доклада на ревизионната комисия да 1986г за нуждите на художествената самодейност са похарчени 19 824лв. За 1990г сумата елв.

В края на 1990г читалището разполага със следното имущество: голяма сграда със зрителна зала с 486 места, две гримборнии въртяща се сцена; две репетиционни зали, две читални за възрастни и за деца, книгохранилище и заемна зала, две канцеларии, две репетиционни зали, две стаи за кръжочни занимания, проекционна насадина и оркестрина. На пръв поглед това е същински палат, но той всъщност е твърде малък да вмести всички състави на художествената самодейност, всички оркестри, детски музикални школи и пр. Сградата е твърде малка за град с повече от 12-х хилядно население, какъвто е Исперих. Фактът, че сградата е тясна проличава още през 1981г, когато е направено първото предложение от Управителния съвет на читалището, тогава с пр председател и секретар

за построяване на разширение на читалищната сграда. По късно

идеята се споделя от много читалищни дейци, но за съжаление поради финансови причини не е осъществена.

На този етап сградата просто се лука по шевовете и връщането
 През 1990 г. на старото читалище в автози момент едва ли ще реши проблеми
 те с материалната база по простата причина, че старата сграда
 просто плаче за сериозен основен ремонт, а не както по случай
 Коопвитрина-88 само от козметична външна мазилка. Между дру-
 гото, по случай горното събитие и читалището, което има нужда
 от сериозни вътрешни промени се сдобива с превъзходна догра-
 ма от тониран алумений за 60 000 лв. поради кризисното положе-
 ние в страната ни през 1990 г., читалищното ръководство едва ли
 ще успее да отдели средства за ремонт и поддържане на две
 сгради, от които едната в доста лошо състояние. Ако обаче пог-
 леднем историята на исперихското читалище назад, ще се уверим
 , че най-големи материални постижения то има точно в периоди-
 те на най-големи кризи: 1919, 1928-33 г., 1942-43 г. да се надяваме
 че най-младото поколение читалищни дейци ще бъде достойно за
 предшествениците си.

Така стоят нещата с недвижимо читалищно имущество в края
 на едно продължило цял век развитие. Що се отнася за обезвеж-
 дането и реквизита, то положението в края на 1990 г е следното:
 то: